

Vanuit hier zie je alles

Mariana Leky

Vanuit hier zie je alles

Uit het Duits vertaald
door Lucienne Puijjs

Nieuw Amsterdam

Voor Martina

De vertaler ontving voor deze vertaling een projectsubsidie
van het Nederlands Letterenfonds

Nederlands
letterenfonds
dutch foundation
for literature

Oorspronkelijke titel *Was man von hier aus sehen kann*

© 2017 DuMont Buchverlag, Keulen

© 2018 Nederlandse vertaling Lucienne Pruijs

Alle rechten voorbehouden

Omslagontwerp © bij Barbara

Omslagbeeld © Shutterstock/Fotolia

Foto auteur © Franziska Hauser

NUR 302

ISBN 978 90 468 2326 2

www.nieuwamsterdam.nl

It's not the weight of the stone. It's the reason why you lift it.

– Hugo Girard, sterkste man van de wereld 2003

Proloog

Als je lang naar iets kijkt wat goed verlicht is en daarna je ogen sluit, zie je voor je geestesoog hetzelfde nog eens, als een onbewogen nabeeld, waarop wat eigenlijk licht was donker is, en wat eigenlijk donker was licht lijkt. Als je bijvoorbeeld een man nakijkt die de straat uit loopt en zich telkens omdraait om een laatste, een allerlaatste, een aller-allerlaatste keer naar je te zwaaien en daarna je ogen sluit, zie je achter je oogleden de stilgezette beweging van de aller-allerlaatste zwaai, de stilgezette glimlach, en het donkere haar van de man is dan licht, en zijn lichte ogen zijn dan heel donker.

Als hetgeen waar je lang naar hebt gekeken iets belangrijks was, zei Selma, iets wat het hele uitgestrekte leven in een enkele beweging omkeert, dan duikt dat nabeeld telkens op. Ook tientallen jaren later is het er plotseling weer, ongeacht waar je eigenlijk naar keek voordat je je ogen sloot. Het nabeeld van de man die voor de aller-allerlaatste keer zwaait, duikt plotseling op als er bijvoorbeeld bij het schoonmaken van de dakgoot een mugje in je oog vliegt. Het duikt op als je je ogen even wilt laten rusten omdat je lang naar een eindafrekening hebt zitten turen die je niet begrijpt. Als je 's avonds aan het bed van een kind zit om een verhaaltje voor het slapengaan te vertellen en de naam van de prinses of de goede afloop je niet te binnen wil schieten omdat je

zelf al zo moe bent. Als je je ogen sluit omdat je iemand kust. Als je op bosgrond ligt, op een onderzoekstafel, in een vreemd bed of dat van jezelf. Als je je ogen sluit omdat je iets heel zwaars optilt. Als je de hele dag rondloopt en alleen stilstaat om een losgeraakte veter te strikken, en je je dan pas met je hoofd omhoog realiseert dat je de hele dag nog niet hebt stilgestaan. Het duikt op als iemand 'Doe je ogen eens dicht' zegt omdat je verrast moet worden. Als je tegen de wand van een pashokje leunt omdat ook de laatste in aanmerking komende broek niet past. Als je je ogen sluit vlak voor je eindelijk iets belangrijks opbiecht, voor je bijvoorbeeld zegt 'Ik hou van je' of 'Maar ik niet van jou'. Als je 's nachts aardappelen staat te bakken. Als je je ogen sluit omdat er iemand voor de deur staat die je absoluut niet binnen wilt laten. Als je je ogen sluit omdat er net een grote last van je schouders is gevallen, je iemand of iets hebt teruggevonden, een brief, een vast vertrouwen, een oorbel, een weggelopen hond, je tong of een kind dat zich te goed verstopt had. Telkens duikt plotseling dat ene specifieke nabeeld op, het duikt op als een screensaver van het leven en vaak op het moment dat je er helemaal niet op rekent.

DEEL EEN

Weiland, weiland

Toen Selma zei dat ze 's nachts over een okapi had gedroomd, wisten we zeker dat een van ons ging sterven, en wel binnen de komende vierentwintig uur. Dat klopte bijna. Het waren er negentwintig. De dood trad wat verlaat in, en wel letterlijk: hij kwam door de deur. Misschien was hij te laat omdat hij lang had gearzeld, tot na het laatste ogenblik.

Selma had in haar leven drie keer over een okapi gedroomd en elke keer was er daarna iemand gestorven, daarom waren we ervan overtuigd dat de droom over een okapi en de dood onomstotelijk met elkaar verbonden waren. Zo werkt ons verstand. Het kan er binnen de kortste keren voor zorgen dat de meest uiteenlopende zaken onlosmakelijk bij elkaar horen. Koffiekannen en veters, bijvoorbeeld, of statiegeldflessen en dennenbomen.

Het verstand van de opticien was daar heel goed in. Je noemde hem twee dingen die totaal niet bij elkaar pasten en meteen ontsproot er een nauwe verwantschap aan zijn brein. En nu was het nota bene de opticien die beweerde dat die nieuwe droom over de okapi heel zeker niemand de dood zou brengen, dat de dood en Selma's droom totaal niet samenhangen. Maar we wisten dat de opticien het eigenlijk ook geloofde. Met name de opticien.

Ook mijn vader zei dat het ongelooflijke flauwekul was en dat ons bijgeloof vooral voortkwam uit het feit dat we te weinig we-

reld in ons leven toelieten. Dat zei hij altijd: 'Jullie moeten meer wereld toelaten.'

Hij zei het stellig en vooral tegen Selma, van tevoren.
Naderhand zei hij het nog maar zelden.

De okapi is een eigenaardig dier, veel eigenaardiger dan de dood, en hij ziet er volstrekt onsamenhangend uit met zijn zebrapoten, zijn tapirheupen, zijn girafachtige roestbruine lijf, zijn reënen en muizenoren. Een okapi is volkomen ongeloofwaardig, in het echt niet minder dan in de onheilspellende dromen van een vrouw uit het Westerwald.

Het is trouwens pas tweeëntachtig jaar geleden dat de okapi in Afrika officieel is ontdekt. Het is het laatste grote zoogdier dat de mens heeft ontdekt; dat denkt hij tenminste. Dat klopt vermoedelijk ook wel, want na een okapi kan er eigenlijk niets meer komen. Iemand heeft vast al veel eerder een okapi inofficieel ontdekt, maar misschien dacht diegene bij de aanblik van de okapi dat hij droomde of gek was geworden, omdat een okapi, vooral als hij plotseling en onverwacht opduikt, volstrekt bij elkaar gedroomd overkomt.

De okapi komt allesbehalve onheilspellend over. Hij kan niet eens onheilspellend overkomen, zelfs al zou hij er zijn best voor doen, wat hij, voor zover bekend, zelden doet. Zelfs al had hij in Selma's droom rond zijn kop kraaien en uiltjes laten fladderen, die immers het patent op alle onheil hebben, dan zou hij nog steeds een heel zachtmoedige indruk wekken.

In Selma's droom stond de okapi op een hooiland, dicht bij het bos, in een verzameling velden en hooilanden die in zijn geheel Uhlheck heet. *Uhlheck* betekent 'uilenbos'. De bewoners van het Westerwald noemen veel dingen anders en korter dan ze eigenlijk zijn, omdat ze graag snel klaar zijn met praten. De okapi zag

er exact uit als in het echt, en ook Selma zag er exact uit als in het echt, namelijk als Rudi Carrell.

De volstreckte gelijkenis tussen Selma en Rudi Carrell was ons vreemd genoeg nooit opgevallen; er moest eerst, jaren later, iemand van buiten komen om ons erop te wijzen. Maar toen trof de gelijkenis ons met alle bijpassende kracht. Selma's lange, magere lichaam, haar houding, haar ogen, haar neus, haar mond, haar haren: Selma leek van top tot teen zo veel op Rudi Carrell dat hij vanaf dat moment in onze ogen niet meer dan een gebrekkige kopie van Selma was.

Selma en de okapi stonden in de droom op de Uhlheck heel stil. De okapi had zijn kop naar rechts gedraaid, naar het bos toe. Selma stond een paar passen opzij. Ze droeg het nachthemd waarin ze in het echt sliep: de ene keer een groen, dan weer een blauw of wit, altijd enkellang, altijd gebloemd. Ze hield haar hoofd gebogen, ze keek naar haar oude tenen in het gras, krom en lang als in het echte leven. Maar af en toe keek ze vanuit haar ooghoeken naar de okapi, van onderaf, zoals je iemand aankijkt van wie je heel veel meer houdt dan je wilt toegeven.

Niemand bewoog, niemand gaf een kik, er stond geneens wind, terwijl die er op de Uhlheck in werkelijkheid altijd staat. Toen, aan het eind van de droom, hief Selma haar hoofd op, de okapi draaide zijn kop om naar Selma en ze keken elkaar recht aan. De okapi keek heel zacht, heel zwart, heel nat en heel groot. Hij keek vriendelijk alsof hij Selma iets wilde vragen, alsof het hem speet dat okapi's ook in een droom geen vragen mogen stellen. Dit beeld bleef lang stilstaan: het beeld van Selma en de okapi, hoe ze elkaar in de ogen keken.

Daarna vervloog het beeld, Selma werd wakker, en afgelopen was hij, de droom, en afgelopen was het weldra met een leven nabij.

De ochtend erna, het was 18 april 1983, wilde Selma haar droom over de okapi verdoezelen door uitgesproken vrolijk te doen. Ze was in het veinzen van vrolijkheid ongeveer net zo gewiekt als een okapi en dacht dat je uitgelatenheid het geloofwaardigst demonstreerde door te wiegelen. Dus na haar droom kwam Selma met een scheve glimlach de keuken in wiegelen, en het viel me niet op dat ze eruitzag als Rudi Carrell wanneer hij aan het begin van *Rudis Tagesshow* uit een meer dan manshoge wereldbol stapte, een wereldbol met lichtblauwe oceanen, gouden landen en schuifdeuren.

Mijn moeder lag nog te slapen in onze woning boven die van Selma, mijn vader was al in zijn praktijk. Ik was moe. 's Nachts had ik niet goed in slaap kunnen komen, Selma had lang aan mijn bed gezeten. Misschien had iets in mij voorvoeld wat Selma zou dromen en had ik haar daarom heel lang willen ophouden.

Als ik beneden bij Selma sliep, vertelde ze me aan de rand van het bed verhaaltjes met een goede afloop. Toen ik kleiner was, had ik na die verhaaltjes altijd haar pols beetgepakt, mijn duim op haar polsslagader gelegd en me voorgesteld dat de hele wereld alles op het ritme van Selma's hartslag deed. Ik stelde me voor hoe de opticien lenzen sleep, Martin een gewicht optilde, Elsbeth haar haag knipte, hoe de winkelier pakken sap inruimde, mijn moeder dennentakken op elkaar stapelde en mijn vader recepten stempelde, en iedereen deed dat precies op Selma's hartritme. Daar was ik stevast bij in slaap gevallen, maar nu, op mijn tien-de, vond Selma dat ik daar te oud voor was.

Toen Selma kwam aanwiegelen, was ik aan de keukentafel mijn aardrijkskundehuiswerk in Martins schrift aan het overschrijven. Het verbaasde me dat Selma in plaats van tegen me te foeteren omdat ik al weer Martins huiswerk maakte, 'Hallo daar' zei en me vrolijk in mijn zij porde. Selma had nog nooit 'Hallo

daar' gezegd en ook nog nooit iemand vrolijk een por gegeven.

'Wat is er?' vroeg ik.

'Niets,' zei Selma poeslief. Ze deed de koelkast open, haalde er een pakje kaas en een leverworst uit en zwaaide ermee door de lucht. 'Wat wil je vandaag op brood?' zei ze met hoge, vleiende stem. 'Moppie' zei ze er nog op dezelfde manier achteraan; die poeslieve stem en dat 'moppie' waren echt alarmerend.

'Kaas, graag,' zei ik, 'wat heb je?'

'Niets,' zei Selma, 'dat zei ik toch.' Ze smeerde boter op een snee brood en omdat ze nog steeds stond te wiegelen, stootte ze met haar pols de kaas van het buffet.

Selma stond nu stil en keek naar het pakje kaas alsof het iets kostbaars was dat in duizend stukken uiteen was gevallen.

Ik liep naar haar toe en raapte de kaas op. Ik keek haar in de ogen, van ver beneden. Selma was nog langer dan de meeste andere volwassenen, en ze was destijds rond de zestig, vanuit mijn perspectief dus boomlang en stokoud. Ze leek me zo lang dat ik geloofde dat je vanaf haar hoofd tot ver over het volgende dorp heen kon kijken, en zo stokoud dat ik geloofde dat ze de wereld mede had uitgevonden.

Zelfs vanaf hier beneden, meters ver van Selma's ogen, kon ik zien dat er zich 's nachts achter haar oogleden iets onheilspellends had afgespeeld.

Selma schraapte haar keel. 'Aan niemand doorvertellen,' zei ze zachtjes, 'maar ik ben bang dat ik over een okapi heb gedroomd.'

Nu was ik klaarwakker. 'Weet je heel zeker dat het echt een okapi was?'

'Wat moet het anders zijn geweest,' zei Selma, en dat je een okapi maar moeilijk met een ander dier kon verwarren. 'Jawel,' zei ik, en dat het toch ook een vergroeid rund kon zijn geweest, een verkeerd samengestelde giraf, een speling van de natuur, en

die strepen en die roestbruine kleur, dat kon je toch allemaal niet zo precies zien in de nacht, dan was alles tenslotte heel wazig.

‘Dat is toch onzin,’ zei Selma terwijl ze over haar voorhoofd wreef, ‘dat is helaas toch onzin, Luise.’

Ze legde een plakje kaas op de boterham, vouwde hem dubbel en deed hem in mijn broodtrommel.

‘Weet je wanneer je het precies hebt gedroomd?’

‘Tegen drie uur,’ zei Selma. Ze was opgeschrokken nadat het beeld van de okapi was vervlogen, rechtop in bed zittend was ze wakker geworden en had ze naar haar nachthemd gestaard, waarin ze zo-even nog in haar droom op de Uhlheck had gestaan, en daarna naar de wekker. Drie uur.

‘We moeten het waarschijnlijk niet zo serieus nemen,’ zei Selma, maar ze zei het als een politie-inspecteur uit een televisieserie die een anonieme brief niet zo serieus neemt.

Selma stopte de broodtrommel in mijn schooltas. Ik overwoog Selma te vragen of ik onder deze omstandigheden thuis mocht blijven.

‘Jij gaat natuurlijk gewoon naar school,’ zei Selma, die altijd wist wat ik dacht, alsof mijn gedachten in letterslingers boven mijn hoofd hingen, ‘je laat je door zo’n onbeduidende droom nergens van weerhouden.’

‘Mag ik het Martin vertellen?’ vroeg ik.

Selma dacht na. ‘Oké,’ zei ze toen. ‘Maar echt alleen aan Martin.’

Ons dorp was te klein voor een station, het was ook te klein voor een school. Martin en ik reden elke ochtend eerst met de bus naar het stationnetje in het naburige dorp en daarna met de stoptrein naar de stad om op school te komen.

Terwijl we op de trein wachtten, tilde Martin me op. Martin

oefende al sinds de kleuterschool gewichtheffen en ik was het enige gewicht dat altijd binnen bereik was en zich zonder bezwaar liet optillen. De tweeling uit het hogergelegen deel van het dorp liet dat alleen tegen betaling toe, twintig pfennig per opgetilde persoon; volwassenen en kalveren waren voor Martin nog een stap te ver en alle andere dingen die een uitdaging hadden kunnen vormen, jonge bomen, opgeschoten varkens, zaten vastgegroeid of liepen weg.

Martin en ik waren even groot. Hij ging op zijn hurken zitten, sloeg zijn armen om mijn heupen en tilde me op. Intussen kon hij me bijna een minuut lang in de lucht houden, ik raakte de grond alleen als ik de punten van mijn tenen heel ver naar onderen uitstreekte. Toen Martin me voor de tweede keer optilde, zei ik: ‘Mijn oma heeft vannacht over een okapi gedroomd.’

Ik keek op Martins kruin, zijn vader had zijn blonde haar met een natte kam gekamd, een paar plukjes waren nog donker.

Martins mond was ter hoogte van mijn navel. ‘Gaaf er dan nu iemand dood?’ vroeg hij in mijn trui.

Misschien gaat je vader wel dood, dacht ik, maar natuurlijk zei ik dat niet, want vaders mogen niet doodgaan, hoe erg ze ook zijn. Martin zette me neer en ademde uit.

‘Geloof je daarin?’ vroeg hij.

‘Nee,’ zei ik.

Het rood-witte waarschuwbord bij het spoor raakte los uit zijn houder en viel rammelend naar beneden.

‘Er staat aardig wat wind vandaag,’ zei Martin, hoewel dat helemaal niet klopte.

In de tijd dat Martin en ik in de trein zaten, vertelde Selma haar schoonzus Elsbeth aan de telefoon dat ze over een okapi had gedroomd. Ze bond Elsbeth op het hart het aan niemand verder te

vertellen, en Elsbeth belde daarna de burgemeestersvrouw, eigenlijk alleen vanwege de planning van het aanstaande meifeest, maar toen de burgemeestersvrouw vroeg ‘En, is er verder nog wat nieuws?’, raakten de banden waarmee Selma de droom over de okapi op Elsbeths hart had gebonden heel vlug los, en daarna wist in een mum van tijd het hele dorp het. Het ging zo snel dat toen Martin en ik nog in de trein naar school zaten, het hele dorp het al wist.

De treinrit duurde vijftien minuten, er was geen tussenstop. Sinds onze eerste treinrit deden we altijd hetzelfde spelletje: we gingen met onze rug naar de ramen van de tegenover elkaar liggende treindeuren staan, Martin deed zijn ogen dicht en ik keek uit het raam van de treindeur achter Martins rug. In de eerste klas had ik Martin opgenoemd wat ik tijdens de rit zag en Martin probeerde alles uit zijn hoofd te leren. Dat lukte heel goed, zodat ik in het tweede schooljaar niets meer opnoemde en Martin, met zijn rug naar het raam en zijn ogen dicht, vrijwel alles kon opzeggen wat ik door het beslagen treinraam zag: ‘Draadstaalfabriek,’ zei hij, precies op het moment dat we langs de draadstaalfabriek reden. ‘Nu veld. Weiland. De hoeve van gekke Hassel. Hooiland. Bos. Bos. Wildkansel één. Veld. Bos. Hooiland. Weiland, weiland. Bandenfabriek. Dorp. Weiland. Veld. Wildkansel twee. Stuk bos. Boerderij. Veld. Bos. Wildkansel drie. Dorp.’

In het begin maakte Martin nog foutjes, hij zei ‘hooiland’ als het eigenlijk een veld was, of hij noemde het landschap niet snel genoeg op als de trein in het midden van de route vaart maakte. Maar al gauw had hij alles bij het juiste eind, hij zei ‘veld’ als ik een veld zag en hij zei ‘boerderij’ als de boerderij langsraasde.

Nu, in het vierde schooljaar, kon Martin het allemaal volkomen foutloos, met precies de juiste afstanden, van voren naar

achteren en van achteren naar voren. In de winter, als de sneeuw het verschil tussen veld en hooiland onzichtbaar maakte, dreunde Martin op wat de hobbelige witte vlakke die ik zag langsrazen eigenlijk was: veld, bos, hooiland, weiland, weiland.

Behalve Selma's schoonzus Elsbeth waren de mensen in het dorp doorgaans niet bijgelovig. Ze deden onbekommerd alles wat je volgens het bijgeloof niet mag doen: ze zaten rustig onder een hangklok, hoewel je daaraan volgens het bijgeloof kunt sterven, ze sliepen met hun hoofd naar de deur, hoewel dat volgens het bijgeloof betekent dat je weldra door diezelfde deur met je voeten vooruit naar buiten wordt gedragen. Ze hingen tussen kerst en Nieuwjaar de was op, wat, zoals Elsbeth waarschuwde, volgens het bijgeloof gelijkstaat aan zelfmoord of medeplichtigheid aan moord. Ze schrokken niet als een uiltje riep, als een paard op stal hevig zweette, of als 's nachts een hond jankte met hangende kop.

Maar Selma's droom schiep feiten. Als haar in een droom een okapi was verschenen, verscheen in het leven de dood; en iedereen deed alsof hij echt nu pas zou verschijnen, alsof hij bij verrassing kwam aanwiegelen, alsof hij niet al van meet af aan van de partij was, altijd op een afstandje in de buurt, als een peettante die je je leven lang kleine en grote attenties stuurt.

De mensen in het dorp waren ongerust, dat was hun aan te zien, ook al probeerden ze vooral niets te laten merken. Die ochtend, een paar uur na Selma's droom, bewogen de mensen in het dorp zich alsof er zich op alle wegen een laag ijzel had gevormd, niet alleen buiten, maar ook in de huizen, ijzel in de keukens en woonkamers. Ze bewogen zich alsof hun eigen lichaam hun vreemd voorkwam, alsof al hun gewrichten ontstoken waren

en de voorwerpen die ze gebruikten heel besmettelijk. De hele dag wantrouwden ze hun leven en, voor zover mogelijk, dat van alle anderen. Telkens keken ze achterom om te controleren of iemand met moordlust hen kwam bespringen, iemand die zijn verstand verloren had en daarom niets noemenswaardigs meer te verliezen had, en ze keken vlug weer naar voren, omdat iemand zonder verstand tenslotte ook frontaal kon aanvallen. Ze keken naar boven om vallende dakpannen, takken of zware lampenkappen uit te sluiten. Ze meden alle dieren omdat die, zo geloofden ze, sneller de kolder in de kop kregen dan mensen. Ze gingen de goedmoedige koeien uit de weg, die vandaag weleens een trap konden uitdelen, ze meden de honden, ook de heel oude die nauwelijks nog op hun poten konden staan, maar die hun misschien vandaag toch naar de keel zouden vliegen. Op zulke dagen was alles mogelijk, dan kon zelfs een bejaarde teckel je de keel doorbijten, veel eigenaardiger dan een okapi was dat per slot van rekening niet.

Iedereen was ongerust, maar behalve Friedhelm, de broer van de winkelier, was niemand ontzet, omdat je voor ontzetting normaal gesproken zekerheid nodig hebt. Friedhelm was zo ontzet dat het leek alsof de okapi in Selma's droom zijn naam had gefluisterd. Hij rende weg, schreeuwend en sidderend strompelde hij door het bos tot de opticien hem weer te pakken kreeg en naar mijn vader bracht. Mijn vader was huisarts en gaf Friedhelm een spuitje dat hem zo gelukkig maakte dat hij de rest van de dag al 'O, du schöner Westerwald' zingend door het dorp huppelde, en daarmee iedereen op de zenuwen werkte.

De mensen in het dorp wantrouwden hun hart, dat zo veel aandacht niet gewend was en daarom verontrustend tekeering. Ze herinnerden zich dat bij een naderend hartinfarct je arm gaat